

Samoupravnost in državnost v nadzorstvu

Janez Pečar*

»Pravica brez moči je neučinkovita, moč brez pravice je tiranija.«

Pascal

Samoupravljanje, delegatska ureditev, dolgoročni razvoj socialistične družbe, nastajanje samoupravnih nadzornih mehanizmov, dvojnost »nadzornega sistema« in še marsikaj ob pogledu na varnost družbe in varnostne ocene, ki jih sprejemajo v družbenih mikroorganizmih, napečujejo tudi k razmišljanju, kakšni bosta »državnost in samoupravnost«¹ na področju nadzorstva v prihodnje. Kaj nam bo prinesla prihodnost v nadzorstvu spričo funkcioniranja in zaščite demokratičnega »pluralizma samoupravnih interesov«, kakšni bodo njihovi obrambni mehanizmi, koliko bodo ti interesi za svoje varstvo uporabljali samoupravno in koliko drugačno nadzorstvo, in sploh — kdaj državno in kdaj samoupravno? Najbrž pa se je treba najprej vprašati, kaj omogoča, da začenjajo nekatere nadzorne dejavnosti »sprejemati« nedržavni (nadzorni) organi, in na katerih področjih opiranje na državo postaja čedalje manj potrebno (ali ni več potrebno).

Vse to še bolj sili v ospredje, ker se ugotavlja, da »razvoj političnega sistema nekako zaostaja oziroma, da nekako institucionalne rešitve že prihajajo v neskladje z doseženo stopnjo odnosov in na področju samoupravljanja sploh«.³ Samoupravljanje pa se pri nas ne opira več samo na državo, marveč na svoje nadzorne mehanizme, ki delujejo še precej ob podpori države. Ker pa je vsaj (formalno) družbeno nadzorstvo del družbene nadstavbe, se o njem prav tako zbuja misel, da ali med njim in doseženo (pa tudi pričakovano) stopnjo družbenih razmerij ne nastajajo (ali bodo) navzkrižja v sožitju med državnostjo in samoupravnostjo v nadzorstvu, zlasti še, ker se prvo vzdržuje predvsem s silo, drugo pa s soglasjem oziroma s podrejanjem in prostovoljnostjo.

Pri vsem tem pa so za sleherno nadzorstvo državno ali samoupravno, ključna vprašanja, s kakšnimi sredstvi naj dosega zakonitost, pravičnost in enakost med ljudmi in katero izmed njiju

daje več možnosti za boljšo pravičnost, večjo enakost, učinkovitejšo zakonitost itd. Ali obe enako in, če ne, kdaj bolj ter zakaj manj.²

Novejši pogledi na »smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja«⁴ pa načenjajo tudi vprašanja podružbljanja varnosti, ki po svoji vsebini in spremembah ni samo omejen pojav, marveč tudi celosten, ne zadeva samo notranjih razmer, temveč tudi zunanje, pri njih se prav toliko za danes kot za jutri; z varnostjo se začanja ukvarjati tudi samoupravnost, ne samo državnost, neredko celo na istih področjih.

Ker pa pri nadzorstvu ne gre samo za nadzorovanje, temveč je njegov namen spreminjati človekovo vedenje, za katero se goji tudi določen vzorec s pomočjo vrednot, ki jih razglašajo zlasti politični dejavniki, je nadzorstvo hkrati sredstvo družbe (države) za to, da bi posameznik ob socializiranih spodbudah kot samoupravljalec in v razmerjih z drugimi predvsem uresničeval samega sebe. Ali naj zato uporablja državne ali samoupravne institucionalne oblike ali oboje hkrati, in koliko časa in kje naj se še podreja državi? Ne smemo pozabljati, kar je poudaril Marx, da ljudje ne delamo v okoliščinah, ki smo jih sami izbrali, marveč v tistih, ki so nam dane in utrjene tudi s tradicijo.⁵ To pa nam je tudi izhodišče za razmišljanje, do kam samoupravnost in od kod naprej državnost in narobe.

Nadzorstvo je ves čas človeške zgodovine odsev stopnje civilizacije in ga družba ureja s pravom. Z njim se poudarja tudi razmerje do svobode, enakosti, zakonitosti itd., čeprav je dejavnost nadzorovanja lahko drugačna in gre mimo načel. Nadzorstvo je v vsaki politični ureditvi zelo občutljivo vprašanje in vedno v rokah nekoga. Tudi pri nas. Zato ne sme biti »tabu« za družbo,⁶ zlasti ne za samoupravno.

Sestavek načanja nekaj vprašanj in skuša zanje najti tudi odgovore, predvsem v zvezi z odklonskostjo, upošteva zlasti kriminalnopolitična izhodišča.

1. Humanizem pri obravnavanju odklonskosti

Skozi človeško zgodovino se ves čas vleče vprašanje odklonskosti in nadzorovanja, njunega

* Janez Pečar, diplomirani pravnik, doktor znanosti, znanstveni svetnik, Inštitut za kriminologijo, Ljubljana, Trg osvoboditve 11.

¹ Goničar J.: Med državnostjo in samoupravnostjo, NR 11. december 1970, s. 689—90, in Samoupravnost in (ali) državnost, TiP 8, 1971, 3, s. 403—409.

² Kardelj: Delo 14. junij 1977.

³ Kardelj, prav tam.

⁴ Kardelj: Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja, ČZP Komunist, Ljubljana 1977.

⁵ Marx v navedbi, VII. kongres ZKS, Stališča in sklepi, s. 9.

⁶ Četrty plenem ZKJ, s. 14.

medsebojnega prepletanja, in vplivanja ter iskanja najprimernejših rešitev v posameznih družbenih ureditvah. **Odklonskost in nadzorstvo sta vedno bila in bosta tudi družbenopolitično vprašanje**, ki ga vsaka družba ureja s pravom pa tudi drugače. Človeštvo je prešlo od krutih oblik iztrebljanja ljudi in predvsem telesnih kazni mimo idej Beccarie, Montesqueja, Benthama ter klasikov marksizma do izhodišč kriminalne politike sodobnega družbenega varstva, ki razglašajo načela, kot so varstvo družbe zunaj kazni, resocializacija deviantov, dejuridizacija kazenskega prava, ukrepanje ante delictum, družbena terapija itd.

Toda zdi se, da ideologizacijo samoupravne politike zatiranja družbi škodljivih pojavov niso nikjer zastavili tako domiselno in široko kot prav pri nas. Ne samo zato, ker se na odklonskost gleda predvsem z razrednih stališč, marveč zlasti zato, ker želimo oblast države in njena sredstva tudi pri državni prisili, pri ravnanju z devianti itd. kar najbolj omejevati in državo uporabljati le takrat, kadar odpovedo vsi drugi pripomočki; seveda je to šele izhodišče za prihodnost, toda spoznanja, do katerih smo prišli v kriminalni politiki v samoupravni socialistični družbi, vendarle kažejo (vsaj domnevno) izhod iz splošnega razočaranja nad klasičnimi državnimi organi pri omejevanju odklonskega vedenja. Hkrati pa samoupravnost v življenju in državnost pri obravnavanju deviantov nikakor ne gresta dlje časa vstret, ne da bi ustvarjali nasprotja, če že ne spore v teoriji (ideologiji) in praksi.

Glede na to se tudi vprašanja osebne in splošne varnosti povezujejo z osebno svobodo, skupinskimi preprečevalnimi prizadevanji, varstvom družbe na eni strani in razvijanjem samoupravljanja ter njegovim razširjanjem na razna področja družbenega življenja na drugi, ne nazadnje pa tudi v obravnavanju odklonskosti, in sicer od njene vzročnosti do posledic.

Humanizacija se ne kaže samo v ustreznejšem ravnanju s storilci kaznivih dejanj in v doslednejši zakonitosti v kazenskem postopku, v sodnem nadzorstvu nad delom organov odkrivanja ter v političnem nadzorstvu nad državnim formalnim nadzorstvom sploh, marveč zlasti še na nekaterih drugih področjih, npr.

— v organizaciji samoupravnih, nedržavnih nadzornih mehanizmov,

— v široko zasnovani ideologizaciji preprečevalne dejavnosti,

— v političnem pojasnjevanju potreb po osebni in družbeni varnosti in pripravljanju političnih akcij namesto državnih pregonskih,

— v utrjevanju drugačne in nove morale,

— v ukrepanju z opozorili namesto z državnimi kaznimi,

— v opozarjanju na nevarnosti,

— tudi v takem delu državnih pravosodnih organov, ki občutno presega njihove klasične funkcije.⁷

Sedanja politika obravnavanja odklonskosti čedalje bolj kaže na to, o čemer pravi Kardelj, da »moramo sredstva državne prisile oziroma represivne ukrepe uporabljati samo takrat, kadar je to res nujno s stališča obrambe socialističnega in samoupravnega družbenega reda.«⁸ To pomeni, da naj se gospodovanje države začne umikati drugačnim oblikam ravnanja z devianti in njihovim vedenjem. Čeprav se tudi državna prisila dejansko v marsičem humanizira, po svoji vsebini vendarle ostaja brezosebna, zunaj nas, nekaj, kar je zunaj človeških razmerij.

S preprečevanjem odklonskosti je pričakovati tudi več moralnosti, družbenosti in pravičnosti, univerzalizacije norm, enakopravnosti ter humanizma kot politike zatiranja; le-ta temelji za zdaj predvsem na pregonu in obravnava le dosegljive.

Seveda pa **teoretična izhodišča niso vedno dejanska, temveč le prepogosto vizija prihodnosti**, neredko odvisno od materialne podlage in varnosti družbe od zunaj. Toda boljše je imeti vsaj videnje kot biti brez njega in se zanašati na spontanost kriminalnosti in njenega državnega omejevanja, ki naj bi mu prepustili skrb za varstvo. Vpliv delovnih ljudi večinoma laikov na obravnavanje vprašanja odklonskosti pa seveda ne sme vnašati sestavin maščevalnosti, primitivizma, nestrpnosti in podobnih lastnosti v družbeno reakcijo zoper kriminalnost, kajti ene vrste nasilja ne bi smela zamenjati druga.

2. Samoupravljanje in varnost

Samoupravljanje naj bi bilo že po Marxovih izhodiščih postopno ukinjanje gospodovanja med ljudmi v proizvodnih razmerjih in vračanje oblasti ljudem, bodisi osebno bodisi kot javno ob-

⁷ Glej predvsem posvetovanje o spremljanju družbenih razmerij in pojavov kot sestavini pravosodnih funkcij v družbeni samozaščiti v Beogradu, november 1977.

⁸ Kardelj: Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja, s. 132.

last.⁹ To pomeni udeležbo ljudi pri vseh temeljnih vprašanih odločanja o njih. S tem pa se državni (in to je tudi administrativni, birokratski, brezosebni, odtujeni itd.) način urejanja in reševanja nasprotij nadomešča s »procesom prostega izražanja in neposrednega demokratičnega konfrontiranja in usklajevanja različnih družbenih interesov in potreb«.¹⁰ **Samoupravljanje hkrati omogoča razvijanje takih oblik družbene nadzorstva, ki postajajo čedalje manj odtujene in od samoupravnih subjektov nenadzorovane.** Družbena ureditev sama s svojim samoupravljanjem ustvarja možnosti za oblikovanje in uresničevanje nadzorstva ljudi med seboj ter čedalje manj od države in njenih klasičnih mehanizmov.

Toda, pravi Marx, v meščanski družbi se pravica do varnosti poudarja kot poročstvo svobode in enakosti ter pomeni ohranjanje kapitalističnih družbenih razmerij. »Pojem varnosti meščanske družbe se ne dviga nad njen egoizem, nasprotno, varnost je varovanje egoizma.«¹¹ Marx hkrati opozarja, da vsaka nova družba v vsem, po gospodarski, moralni, duhovni plati vsebuje sledi stare družbe, iz katere naročja izhaja.¹²

Ker pa samoupravljanje pomeni zmanjševanje vloge države, je proces prepuščanja oblasti odvisen od prenekatere pomembne okoliščine (tudi mednarodne, ne samo notranje) ter reševanje nasprotij, ki vplivajo na varnost. Tudi v samoupravnem socializmu varnost ohranja veljavno ureditev in družbena razmerja, toda v drugačni kakovosti, kot ugotavlja Marx za meščansko družbo. Zato je vloga države prav pri »varnosti« izredno občutljiva, odgovorna in zapletena saj gre za odgovore na vprašanje, kaj ima država opraviti pri varnosti (zlasti notranje varnosti, ki pa je odvisna od zunanje), če »oblast« na drugih področjih prihaja v roke delovnih ljudi in občanov in če samoupravna telesa prevzemajo odgovornost za vprašanja, ki so bila prej v izključni pristojnosti države. Kardelj pravi o tem takole: »... odpraviti ali slabiti vlogo države, še preden bi bila samoupravna družba sposobna živeti brez opore na moč državne oblasti delavskega razreda in vseh delovnih ljudi, bi pomenilo

toliko kot odpovedati se prav socialističnemu samoupravljanju.«¹³

Samoupravljanju je torej potrebna »varnost«, ki jo omogoča, organizira in vzdržuje država. Država s svojimi organi omogoča samoupravnost na številnih drugih področjih, na področju »varnosti« pa še najmanj. Zato tudi ni pričakovati, da bi v času, ki je še potreben za utrjevanje socialističnega samoupravljanja, bilo sploh smotno (glede varnosti, ki jo zagotavlja država) kaj bistvenega spreminjati v razmerjih samoupravnosti — državnosti. Zato država glede varnosti ne izgublja (ta trenutek) nobenega izmed svojih orožij, čeprav v samoupravnosti nastajajo novi »kontrolni mehanizmi«, se oblikujejo nova pooblastila in se samoupravljanju marsikaj nalaga.

Zato imamo prav pri varnosti izrazito dvojnost samoupravnega in državnega, to pa povzroča stanje, v katerem hkrati deluje glede istih vprašanj več nadzornih mehanizmov; ti po eni plati ohranjajo vlogo države in njeno silo, po drugi pa delujejo novi samoupravni mehanizmi predvsem tam, kjer ljudje stopamo v proizvodna razmerja. Ti mehanizmi npr. posameznika varujejo pred birokratsko samovoljo, branijo družbeno premoženje in preprečujejo nezakonito ravnanje posameznikov in skupin. **Državnim organom prisile se s tem nikakor ne zmanjšuje pomen, samoupravni nadzorni mehanizmi pa imajo nalogo dvigati družbeno zavest in solidarnost v boju z odklonskosti, stopnjevat varnostno kulturo ter podpirati socialistične vrednote.**

Samoupravljanje in varnost si ne nasprotujeta, marveč učinkujeta ob drug drugem, kot pogoj za boljše učinkovitost drug drugega. Za njuno uresničevanje pa pri nas sploh poteka proces ideologizacije varnosti; ideologizacija vnaša nove razsežnosti tudi v samoupravnost (in narobe).

3. Država in »odmiranje« nadzornih vlog

Program Zveze komunistov Jugoslavije zadaja svoji organizaciji nalogo, da mora krepiti svoje politične akcije in ustvarjati ter izpopolnjevati takšne oblike demokracije, ki delavskemu razredu in delovnim ljudem sploh omogočajo, da jemljejo v svoje roke čedalje širše področje družbenih zadev, takoj, ko se pokaže objektivna družbena danost, v kateri navzočnost države ni več

⁹ Glej Djordjević: Čovek u samoupravnom društvu, s. 11—12,

¹⁰ Pašič, s. 11.

¹¹ Marx v navedbi Pavičevića, s. 50.

¹² Marx v navedbi Ratković, s. 52.

¹³ Kardelj: Samoupravljanje — eno izmed zakonitosti v razvoju socializma, TIP 12, 1975, 10, s. 953.

nujna.¹⁴ **Družbeno (formalno) nadzorstvo**, ki se uresničuje z uporabo sile, pa je **ena izmed ključnih družbenih vlog**. Te se ohranjajo s pomočjo prava in države, tadv pa sta po ugotovitvah klasičnega marksizma nastala z nastankom razredne družbe.¹⁵ Država s svojimi prisilnimi mehanizmi (vse dokler obstaja) varuje javni red in mir, splošno varnost itd.

Toda država diktature proletariata je že od svojega začetka namenjena »odmiranju« in postopnemu prenašanju svojih vlog na mehanizme združevanja ljudi, ki naj iste zadeve opravljajo na drugačen način in z drugimi sredstvi kot država. To seveda ne pomeni, da naj bi pregonski ukrepi nenadoma izginili. Pri tem gre za dolgotrajne procese, v katerem naj bi socializacijo dosegali s političnimi dejavnostmi in sredstvi, ki niso lastna državi, temveč mehanizmom, ki v novih razmerah ustvarjajo varnost in varstvo. Ker pa je s političnimi, vzgojnimi, kulturnimi, gospodarskimi in drugimi dejavnostmi mogoče omejevati le del kriminalitete (in odklonskega vedenja sploh), ne pa vseh pojavov kar po vrsti, in ker ni mogoče slehernega mogočega devianta pripraviti k ubogljivosti, je pravo »odmiranje« državnih nadzornih vlog verjetno pričakovati le na omejenih področjih ali pa sploh ne. Toda povsod tam, kjer je mogoče spreminjanje ljudi prepustiti prevzgoji družbenega okolja, bo le-to, ker je blizu devianta, ob sodelovanju ustreznih strokovnih služb v prihodnje marsikdaj verjetna rešitev. Prenekatera strokovna služba že zdaj sodeluje pri poboljševanju deviantov (kot npr. socialno delo), kolikor se kako vedenje glede poboljševanja sploh ne pedagogizira, psihiatrizira, psihologizira itd. S tem seveda **prenekatera blažja ali posebna oblika vedenja sploh ni več državnovarstveni problem**, marveč vprašanje kake stroke, ki lahko prva priškoči na pomoč in od katere se več pričakuje. Čeprav že zdaj poteka državno posredovanje in strokovno sodelovanje pri marsikaterem deviantu še skladno z roko v roki in največkrat na pobudo pristojnih državnih organov, pa je v prihodnje pričakovati več strokovnega vplivanja in manj državnega poseganja pri spreminjanju blažjih oblik odklonskosti.

Če so zdaj za formalno družbeno nadzorstvo pomembni zapisana vedenjska pravila, načrtovana uporaba ukrepov za zagotavljanje norm in izurjeni organi za ocenjevanje vedenja¹⁶ itd., je ob prenašanju nalog države na nedržavne me-

hanizme (vsaj v začetku) predvideti posnemanje, neustvarjalnost, togost in neučinkovitost, in sicer vse dotlej, dokler bo imela država pomemben vpliv na nedržavne nadzorne mehanizme in dokler jim bo ponujala svojo strokovno pomoč in filozofijo, ki je pač takšna, kakršno poznajo pri opravljanju državnih nesamoupravnih nadzornih nalog.

To seveda lahko pomeni tudi **potrebo po (pozitivnih in negativnih) samoupravnih ukrepih; ti naj bi bili bolj psihološke, neprisilne, preprečevalne, prepričevalne in vzgojne narave**. Samoupravnost naj bi sčasoma izoblikovala tisto, česar država s svojimi organizmi ni prakticirala, ne pa da se zgleduje po državnosti. Zagotovilo za to je čim širša udeležba ljudi v nadzorovalnih dejavnostih, toda brez birokratizacije, zlorabljanja pooblastil, prilaščanja prerogativ in (nepotrebne) nasilja sploh.

Odmiranje državnih vlog je proces postopnega razvijanja socialistične demokracije.¹⁷ Glede na to nastaja vprašanje: kje začetki z »odmiranjem« državnega nadzorovanja — ali tam, kjer se država sploh ni izkazala za uspešno ali kjer je zanemarjala svoje možnosti, ali kje drugje, na pravno urejenih ali neurejenih področjih; s kakšnimi oblikami in kako naj se zagotavlja nedržavno (bolje: samoupravno) nadzorstvo; ali naj samoupravno nadzorstvo uporablja kazni in kakšne naj, če jih sploh uporablja, že zdaj ali kasneje itd. S tem pa je povezana moč države (družbe).

4. Rastujevanje nadzorstva

Odtujevanje človeka danes pojmujejo ne samo v gospodarskem, marveč tudi v družbenem in psihološkem pomenu. V družbenem pomenu se kaže tako, da se posamezna pripadnost družbeni skupini izraža s pripadnostjo določenemu razredu; v razredni družbi pa pripelje do tega, da je delo ločeno od vodenja v procesu proizvodnje, da je izdelek lahko ločen od proizvajalca in da človek izraža svojo družbenost samo delno, prek razreda, ki mu pripada. Po psihološki plati pa gre za odtujenost od dejanskih človeških potreb.¹⁸

Odtujenost sploh pa se že od vsega začetka in mimo Marxa različno razlaga. Eno ključnih

¹⁴ Program ZKJ, s. 93.

¹⁵ Glej Pavičević, s. 15.

¹⁶ Davis v *Law and Control in Society*, s. 19.

¹⁷ Pašić: *Savremena država*, s. 310.

¹⁸ Pešić, Z.: *Ličnost i društvo*, v *Osnovi nauke o društvu*, s. 173.

vprašanj, ki se z njo povezuje, pa je: »odtujenost od česa, kaj nadomešča staro razmerje, kako se odtujevanje izraža in kaj pomeni.«¹⁹

V zvezi z družbenim (formalnim) in samoupravnim (družbenim) nadzorstvom ter s procesom socializacije družbene samozaščite pa je za nas kot nalašč zanimivo vprašanje razmerij odtujevanja nadzorstva ali odtujenosti od nadzorstva. V socialistični samoupravni družbi s samoupravnim pluralizmom interesov ima vsak pravico do udeležbe v odločanju o pomembnih vprašanjih. Toda čeprav se strokovne službe ali upravni organi, ki so potrebni za delovanje države, pojasnjujejo drugače, kot so jih pojmovali klasiki marksizma v času kapitalistične ureditve, država še vedno določa odklonsko vedenje, predpisuje postopke in zagotavlja sankcije. Prav glede na to se postavlja vprašanje, kaj je bilo storjenega, da ne bi bili odtujeni od nadzorstva, te pomembne dejavnosti za socializacijo z družbenimi vrednotami.

Če je nadzorstvo uspešnejše tam, kjer nadzorovanju podvrženi pojavi nastajajo, potem smo pri nas v ideološkem in organizacijskem smislu marsikaj storili, da bi s samoupravnim nadzorstvom poskrbeli za proces raztujenja, zlasti na tistih področjih, ki so prepuščena odločanju raznih oblik združevanja delovni ljudi in občanov. Razujevanje poteka predvsem tam, kjer delovni človek neposredno ustvarja, manj ali nič pa pri drugih dejavnostih, kjer za nadzorstvo še vedno skrbi država.

Po formalni plati imamo dvojje vrst nadzorstva — državno in samoupravno, in zato najbrž lahko pričakujemo tudi dve vrsti normativnih sestavov. Država pa pri tem lahko še vedno posega v »avtonomijo« samoupravnega nadzorstva. Popolna demonopolizacija države in nadzorstva je torej, vsaj za zdaj, še čista iluzija. **Samoupravno v nadzorstvu je še nebogljen in država mu šele začenja v procesu demokratizacije in deetatizacije odstopati nekatera področja z ustanavljanjem mehanizmov za nadzorstvo nad pojavi, pri katerih država ali ni bila uspešna ali se zanje ni zanimala (ne spuščamo se v razmišljanja, ali se ni mogla, ker so se njeni nadzorni organi ukvarjali z nevarnejšimi pojavi drugje). Z razvojem samoupravljanja se polagoma začenja razvijati tudi raztujenje nadzorstva.** V tej dvojnosti delujeta državno in samouprav-

¹⁹ Keniston: The varieties of alienation: an attempt at definition v *Alienation and Social System*, s. 34, Fischer s. 46 in drugi.

no nadzorstvo drug poleg drugega, pri tem pa državno nadzorstvo ne izgublja še ničesar bistvenega.

Velik del nadzornih vlog je še vedno odtujen, kajti varnost družbe narekuje visoko strokovnost, uspešnost, gibljivost, udarnost in pričujočnost, vse to pa zagotavlja le država s svojimi nadzornimi mehanizmi, pogosto tudi močno hierarhičnimi in medseboj tesno povezanimi. V moči samoupravnega nadzorstva ob državnemu ne kaže gledati le mogočega procesa raztujenja, marveč tudi sestavine mogočega poddržavljanja, to pa ni namen zdajšnje dvojnosti, ki ji še ni videti konca.

Prav zato bo odtujevanje precejšnjega dela nadzorstva še vedno objektivni pojav prihodnosti, treba pa ga je gledati tudi v pozitivni odvisnosti med državami in samoupravnim, predvsem zaradi same uspešnosti boja z nevarnostmi. Hkrati pa se pričakuje še večja demokratizacija državne uprave, ki je prav tako čedalje bolj pod »kontrolno«, ne samo politično, marveč tudi funkcionalno, organizacijsko in kadrovsko. Toda le-ta ima največjo moč, saj premore negativne ukrepe za pripravljanje ljudi k ubogljivosti, medtem ko samoupravno nadzorstvo računa na zavest, tako kolektivno kot posamično.

Glede na to si človek »kot raztujeno družbeno bitje«²⁰ v primerjavi z drugimi področji družbenega življenja precej počasneje prilagaja nadzorstva nad svojimi vlogami in potrebami.

5. »Podružbljanje« nadzorovanja (predvsem na predeliktni stopnji)

Kardelj ugotavlja, da se bo »namesto krepitve vloge države in njenega aparata — kar je značilnost državnolastninskih oblik socialističnih proizvodnih odnosov — vse bolj razvijal proces krepitve samoupravne vloge delovnega človeka . . .«²¹ Pri nas so se pričele prenašati na samoupravne organe največkrat tiste vloge države, ki za neposredno varnost družbe nimajo tolikšnega pomena kot nekatere tipične nadzorske in obrambne naloge. Samoupravnost se je torej pričela v gospodarstvu, skrbstvu, šolstvu, zdravstvu itd. in ne nazadnje tudi v znanosti. Na teh področjih ni šlo kratko malo za odmiranje vlog, marveč samoupravni organizmi, prevzemajo naloge, ki jih je prej izpolnjevala državna oblast;

²⁰ Drašković, s. 4.

²¹ Kardelj: Smeri razvoja . . . , s. 9.

tako dobiva tudi izpolnjevanje nalog nedržavni pomen.

Kako je glede tega z vedenjem, z mehanizmi za nadzorovanje in spreminjanje vedenja, ali se samoupravnost in njene sestavine kažejo tudi v nadzorstvu? Kakšne? Ali gre tudi pri nadzorovanju za procese podružbljanja, podobno kot na drugih področjih, kjer ne gre toliko (ali pa sploh ne) za varnost? Nedvomno ima varnost glede podružbljanja drugačen položaj kot druga področja, toda tudi tu so očitna prizadevanja v tej smeri. Vendar je pričakovati še več v prihodnosti, ker je »dolgoročni razvoj socializma v naših razmerah sploh »podružbljanje državnih funkcij, razvoj samoupravljanja in samoupravne demokracije«. ²²

Podružbljanje obrambnih in varnostnih zadev je revolucionaren proces in trajen interes delavskega razreda; v njem naj obramba in varnost postajata čedalje bolj sestavini vsakdanje dejavnosti, pri tem naj se uveljavita tudi ustvarjalnost in pobuda delovnega človeka kot odločilnega dejavnika obrambe in samozaščite. ²³ Za zdaj je glede tega najočitnejši proces družbene samozaščite, ki se »razvija v smeri (podčrtal pisec) nadaljnjega podružbljanja klasičnih funkcij države na področju varnosti«. ²⁴

Pri vprašanjih, kaj družbena samozaščita sploh je, v čem je njen namen, kako poteka, s kakšnimi sredstvi se sploh opravlja, kateri nosilci se z njo ukvarjajo, od kod prihajajo spodbude zanjo itd., pa najdemo tudi odgovore za razmišljanje o podružbljanju nadzorstva.

Družbena samozaščita, kot jo je razumeti na področju kriminalitete in podobnih od države sankcioniranih pojavov, se ukvarja (ali naj bi se) predvsem s preprečevanjem in sploh s tako dejavnostjo, da do teh pojavov ne bi prišlo. Ob spoznanjih znanosti, ki se ukvarjajo z odklonskim vedenjem, je preprečevanje tisto prizadevanje, ki želi z ugotavljanjem spodbud, vzrokov in možnosti pravočasno ukreniti vse potrebno, da morebitni storilec ne bi mogel uresničiti škodljivih načrtov.

Preprečevanje ni samo varovanje reči, marveč tudi in predvsem spreminjanje zavesti ljudi. Če

²² Prav tam, s. 79.

²³ Glej več o tem v Resolucija o nalogah ZKJ v splošni ljudski obrambi, varnosti in družbeni samozaščiti, Deseti kongres ZKJ — Dokumenti, s. 274—280.

²⁴ Sklepi predsedstva CK ZKJ, sprejeti na 13. seji 2. marca 1977.

je tako, potem se »podružbljanje« **glede nadzorovanja vedenja začenja predvsem na preddeliktni stopnji, torej še pred posledico.** Državni nadzorni organi se ukvarjajo predvsem s posledicami, precej manj ali pa sploh ne s konfliktnimi položaji, v katerih bodo posledice šele nastajale.

V zvezi s tem pa se nam danes postavlja vprašanje, kdaj oziroma kje se varnostne in nadzorne vloge sploh in bolj »podružbljajo« — ali pred posledico ali po posledici (dejanja).

Potem ko je posledica tu, država glede sankcioniranega vedenja ničesar ne izgubi glede svoje pristojnosti. Narobe, z državnimi pravnimi normami razglašča čedalje več vedenja za odklonskost. Glede vedenjske odklonskosti res obstaja več samoupravnih mehanizmov, ki se ukvarjajo s pomirjanjem, poravnavanjem, razsojanjem itd., toda večinoma s privolitvijo prizadetih strank in ne da bi šlo za pomembno ogroženost varnosti. Tudi porotniki sodelujejo pri sojenju. Podružbljanje nadzorstva in varnosti po »posledici« torej še ni pomembno.

Precej pomembnejše je torej delovanje pred posledico ali na stopnji pripravljanja na dejanja in sploh v kriminogenih (viktimogenih) položajih. Prav tu pa je država povsod najbolj neobogljena, predvsem zaradi nedosegljivosti podatkov, da se kaj pripravlja, in zaradi prepogoste formalnopravne nemožnosti za ukrepanje. Državno nadzorovanje na preddeliktni stopnji ali ne more ali sploh ne sme ustrezno reagirati na nevarno stanje. Družbena samozaščita kot ideologizirano **preprečevanje odklonskosti pa se »podružblja« kot dejavnost pred posledico, brez nevarnosti za pristojnost države (vsaj za zdaj), ki že doslej ni mogla zadostno zagotavljati varnosti in nas nadzorovati.**

6. Nadzorovanje kot vrednota, in ne samo kot sredstvo

Pod pojmom nadzorovanje je v tem sestavku razumeti vse tiste dejavnosti, s katerimi se ugotavlja, ocenjuje in kako vedenje spreminja in popravlja tako, da je čim manj nasprotij med pričakovanim in dejanskim. V zadnjih letih, zlasti pa od jeseni 1972 je bilo v naši družbi sprejetih več listin, ki obravnavajo vedenje, kot kdaj poprej. V njih se izraža prizadevanje za oblikovanje vedenjskih vzorcev in vrednotijo nezaželene oblike ravnanja. Hkrati z močnim

vplivanjem na socializacijo z družbenimi vrednotami pa so nastajali novi nadzorni mehanizmi in se oblikovala koncepcija samozaščite kot posebna funkcija samoupravne družbe, imanentna samoupravljanju. S tem pa razrednega pomena pogosto ni dobivalo samo vedenje, marveč tudi njegovo nadzorovanje.

Od tod tudi v ustavi, zakonih, resolucijah, sklepih in priporočilih itd. izreden poudarek nadzorstvu tako v političnem in organizacijskem kot tudi v kadrovskega smislu. Medtem, ko so se politične organizacije izredno ukvarjale s samoupravnim nadzorstvom (posebno s samoupravno delavsko kontrolo in nekaterimi drugimi oblikami novega nadzorstva, npr. z družbenim pravobranilstvom samoupravljanja, poravnalnimi sveti, razsodišči združenega dela), pa je država precej povečala tudi prizadevanje za prilagajanje državnih nadzornih mehanizmov nastalim spremembam in pa tudi vlaganje v nadzorstvo ni ostalo na prejšnji ravni.

S politizacijo nadzorstva v začetni fazi teh prizadevanj je torej nujno, da prihaja do spremenjenega pojmovanja »kontrolne«, posebno če naj v njej sodelujejo čim širše skupine prebivalstva ali slehernik v združenem delu. S tem pa se **polagoma ustvarja stanje, s katerim nadzorstvo ni več samo sredstvo**, ki bi ga uporabljale le nekatere skupine, **marveč postaja vrednota**, s katero vsi opravljamo nadzorstvo nad vsem, toda ne zato, da bi nadzorstvo fetišizirali, marveč da bi se ga zavedali, še preden nastanejo škodljive posledice. Takšno razširjanje nadzorstva, ki potem, ko je prišlo v zavest ljudi, ne potrebuje več politizacije in ne vsebuje več sestavin gospodovanja, ker ga ne spodbuja več država in ker ni več njen privesek in dopolnilo, temveč začenja postajati njeno nadomestilo.

To pomeni, da je izpopolnjevanje »ustreznega mehanizma demokratične družbene kontrole«²⁵ ključno vprašanje kako nadomestiti državno nadzorstvo. Urejeno naj bi bilo tako, da bi ga uresničevali ljudje v vsakdanjem življenju, ne da bi sploh imeli občutek, da »kontroliramo in da smo kontrolirani«, temveč bi nadzorstvo sprejemali, kot sprejemamo kaj drugega, kar se nam zdi docela vsakdanje. Nadzorovanje naj bi zato ne postalo (in ostalo) breme in neprijetnost (bodisi kot pravica bodisi kot dolžnost), marveč medsebojno razmerje.

Čeprav se to morda sliši še tako absurdno, pa je od ustrezne zavesti, ki se prenaša iz roda v

²⁵ Kardelj: Smeri razvoja ..., s. 125.

rod, pričakovati, da bo nadzorovanje, ki ga za zdaj opravlja država s svojimi mehanizmi in samoupravljanje s svojimi organi, nekoč vendarle mogoče oblikovati kot kulturo. Res pa je, da se s »kulturo« sprejemajo ustaljene vedenjske norme vladujočih skupin, ki glede tega prednjačijo, in da si nove vedenjske oblike s težavo utirajo pot v kulturo; ta jih pogosto izloča in vrednoti kot odklonske, ne glede na to, ali se kažejo na skrajno negativnem ali skrajno pozitivnem koncu. Zato ni odveč poudariti, da »praktično spreminjanje sveta vsebuje tako oblikovanje kot spreminjanje človeških nazorov in zavesti«.²⁶

Prav glede tega pa je bilo pri nas od političnih organizacij zelo veliko storjenega, da bi v socializmu prišlo do samouresničenja poasmeznika v razmerah »demokratičnega pluralizma samoupravnih interesov«,²⁷ tudi pri nadzorstvu, posebno ker se to »nadzorstvo« uveljavlja predvsem »ante delictum« in na pravno neurejenem področju. Če je to nadzorstvo hkrati lahko nevarno, pa je po drugi strani vendar rešeno spon formalizma in birokratizacije. Toda — ali bo tako še lahko ostalo?

7. Laičnost (samoupravnega) nadzorstva

S samoupravljanjem, izpopolnjevanjem in delovanjem samoupravnih nadzornih mehanizmov, družbeno samozaščito »kontrola« in varnost nista več monopol poklicnih državnih nadzorovalcev, marveč na podlagi državnega prava prehajata tudi v roke samoupravljalcev in občanov. S tem se število mogočih nadzorovalcev v slehernem prostoru in času izredno razširja, hkrati pa se povečuje in razširjajo »odgovornost za razvijanje varnostne kulture in zavesti o varnosti v vseh okoljih in prizadevanja za družbeno smotrne ukrepe in akcije, z namenom, da se čim popolnejše zavarujejo ustavni red, samoupravne pravice, enakopravnost in svoboščine delovnih ljudi in občanov, družbeno premoženje, kakor tudi vse druge družbene in osebne dobrine in vrednote«.²⁸

Do pred nekaj leti v naši družbeni praksi niso bili dovolj pritegovani nekateri družbeni dejav-

²⁶ Janoušek v *The Context of Social Psychology*, s. 279.

²⁷ Kardelj: Smeri razvoja...

²⁸ Resolucija o temeljih za uresničevanje družbene samozaščite v sistemu samoupravljanja, *Uradni list SFRJ*, 40-521/73, s. 1239.

niki, s katerimi bi se varnost »podružbljala«, marveč je bila predvsem v pristojnosti ustreznih državnih organov in služb. Taka ureditev pa je postajala že nasprotna s razvijajočimi se samoupravnimi razmerji na drugih področjih. Predvsem z razvijanjem družbene samozaščite pa je bila nakazana korenita usmeritev v demokrati-zacijo tudi glede nadzorstva na nekaterih področjih, zlasti pa na preddeliktne stopnji. Čeprav ni bil sprejet noben ukrep za omejevanje razrašanja in vlaganja sredstev v državne nadzorne mehanizme, je pritegovanje nepoklicnih, nestrokovnih in laičnih nadzorovalcev pri tem vendarle očitno, še posebno z organiziranjem narodne zaščite v Sloveniji in z nekaterimi drugimi oblikami neposrednega laičnega nadzorovanja v drugih republikah. Tako tudi samoupravnost (poleg samoupravne delavske kontrole in nekaterih drugih oblik) dobiva v svoje roke »institucionalizirano socialno kontrolo«,²⁹ da pri tem ne spominjamo še na druge možnosti samoupravnega posredovanja, razsojanja, poravnanja in sploh »samoupravnega prava«.

Demokratizacija, ki marsikaj iz državnosti polagoma spreminja v samoupravnost, poteka s pritegovanjem laikov, to pa zlasti v nadzorstvo vnaša nove sestavine, prednosti, pa tudi bojzani. Večje število nadzorovalcev (ne samo poklicnih, marveč tudi laičnih) pa zbuja zlasti naslednje pomisleke:

— več nadzorovalcev poraja (upoštevanje interakcionistično teorijo v kriminologiji) več odklonskosti;

— s socializacijo nadzorstva se oblikuje »kultura kontrole«, ta pa nima vedno samo pozitivnih izidov, temveč lahko tudi negativne, ki jih še ne poznamo dovolj, njihovi zarodki pa se že kažejo;

— laiki so zaradi svoje nestrokovnosti dovzetnejši za sugestije, ki prihajajo od ustreznih poklicanih nadzorovalcev, ti pa imajo neredko svojo »filozofijo službe«, ki tudi ni vedno skladna s splošnimi družbeno-političnimi izhodišči o »samoupravnem nadzorstvu v samoupravni družbi«;

— laiki v nadzorstvu ne bi smeli ostajati informatorji državnih služb, posamezni samoupravni mikrokontrolni mehanizmi pa ne privesek države;

— enotnost namenov samoupravnega in državnega nadzorstva se ne sme kazati v enakosti načina dela, izbire sredstev in uporabe ukrepov;

— nestrokovnost v nadzorovanju ne sme zbu-jati pojavov, kot so maščevalnost, kaznovalnost, manipulacija, gospodovalnost, birokratizacija itd., marveč mora samoupravno nadzorstvo kot nov družbeni mehanizem iskati svoje poti »institucionalizacije socialne kontrole«, čim bolj neodvisno od države in njenih služb za nadzorstvo in čim bolj po izhodiščih (družbeno) političnih organizacij.

Laičnost v samoupravnem (družbenem) nadzorstvu se lahko v marsičem zgleduje po neformalnem nadzorstvu, zlasti glede ukrepov (pozitivnih in negativnih), načinov nadzorovanja in uporabe sredstev, posebno ker se v kolektivih vedno kaže prizadevanje za družbenost, varnost, solidarnost, pripadnost³⁰ itd. in zlasti zaradi delovanja navad, običajev, morale itd., ki sploh niso zapisani, pa se ljudje po njih ravnaajo, ker so jih prinesli že s seboj (kot kulturo). Glede tega na še čakajo pogloblitve naloge pri oblikovanju vsebine in filozofije samoupravnega nadzorstva, posebno ker država »vsiljuje« svoje nazore na nedržavno področje. Njenih izkušenj iz »nadzorovanja« pa ne kaže prenašati v institucionalizirano ali neinstitucionalizirano samoupravno nadzorovanje.

8. Nadzorstvo na obzorju

Ker je eno izmed temeljnih načel samoupravnega ravnanja »ni pravice brez dolžnosti in ne dolžnosti brez pravice«³¹ (znano od pariške komune) — pomembno tudi za nadzorstvo, potem je jasno, da bo samoupravno nadzorstvo moralo dobivati nekatere »prerogative«, če naj bo učinkovito in sploh smotno. V sedanjem položaju imamo skoraj preobilje nadzornih organizmov, ki pa so vsak na svojem področju ali nezadostni ali pa zaradi preobilja nadzorstva poraja preveč odklonskosti raznih vrst, kajti več ko je nadzorstva, več deviantov odkriva iz »oceanu odklonskosti«. Morda tudi zato nastaja vtis, da je zelo veliko odklonskosti, hkrati pa je čedalje več tudi pravnih norm, ki jo sankcionirajo. Prav z nadzorstvom se uresničuje oblast nad ljudmi, nadzorstvo jih (s silo) privaja h konformizmu, in sicer ne samo tiste (ali pa še najmanj tiste), ki so odklonski, marveč predvsem ljudi, ki s svojim vedenjem večinoma ne delajo težav.

Z nadzorstvom se varuje svoboda vseh in vsakogar izmed nas, ker se pričakuje, da večja ko

²⁹ Goničar: Samoupravnost in (ali) državnost, *TiP* 8, 1971, 3, s. 405.

³⁰ Glej n. pr. Sorokin, s. 68, Rot s. 295, in drugi.

³¹ Deseti kongres ZKJ, Dokumenti, s. 106.

je varnost, več svobode je deležen slehernik. Toda svoboda je hkrati omejevanje in prav v tem je lahko konfliktnost stanja, kajti za varstvo človekove svobode nastaja čedalje več mehanizmov, ki jo dejansko omejujejo.

Toda »kontrola« je sestavina vsake dejavnosti, o tem ni nobenega dvoma ne v teoriji ne v praksi. S podružbljanjem posameznih dejavnosti pa je nujno, da prihaja do razširjanja institucij samoupravnega nadzorstva, državnega pa vsaj za zdaj še ni manj. Prej narobe.

V zvezi s tem pa je treba razmišljati, kam pelje razmeroma veliko število nadzornih mehanizmov, ki še niso dovolj samostojni, da bi zadostno opravljali svoje naloge, in ki zaradi želja, ki se goje glede njih, in njihove dejanske zmogljivosti, porajajo razočaranja. In ker še niso mogli niti pokazati svojih izidov, že ustanavljamo druge (tudi pol državne ali pol samoupravne).

V prihodnje je zaradi načela »ni dolžnosti brez pravice« najbrž tudi pri samoupravnem nadzorstvu pričakovati več pristojnosti v rabi negativnih (ali pozitivnih) ukrepov, ki jih ima za zdaj predvsem država. Čeprav samoupravnost v tem smislu še zlepa ne bo zamenjala državnosti, je ob prožni organiziranosti specializiranih državnih služb na obzorju vendarle opaziti **novostvarjalnost in domiselnost dejavnosti za spreminjanje vedenja**; ta naj bi zlasti v delovnih kolektivih in združenju občanov smotrno uporabljala nagrajevanje in kaznovanje.

Ker so v naši družbi spremembe vsakdanji pojav, ker gre za oblikovanje družbene (kolektivne) zavesti in njeno prednost pred posamično, ker gre za neposredno dogovarjanje in usklajevanje interesov, ker se tudi motiviranost pogosto socializira in se varnost postavlja kot dolžnost pred vse itd., je nujno da se **kazenski ukrepi dopolnjujejo ali kdaj pa kdaj nadomeščajo s socialnopsihološkimi pritiski delovnih kolektivov**, silo je treba nadomeščati s **čustvenimi mehanizmi** in »socialistično moralo oblikovati z odstranjevanjem možnosti za ohranjanje morale«. ³²

Toda pri »samoupravnem« in vsem, kar je v zvezi z njim, tudi v nadzorstvu (in pri njem še posebej) je treba **v prihodnje iskati nove institucionalne oblike, teoretična izhodišča in praktične rešitve** za »odmiranje« državnega. Dokler bo država komaj omogočala živeti samoupravnemu in ga vzdrževala s svojo danostjo v nadzorstvu, dotlej ne bo pričakovanih izidov. In teh (res še

ni videti v njihovi zanesenosti. »Marx je ugotovil, da so se ideje osramotile vsakokrat, kadar se niso ujemale z resničnimi gospodarskimi interesi tiste družbene plasti, ki je bila nosilka zgodovinskega napredka...³³ Ali bo to ujemanje treba šele doseči? Kaj še storiti, da bo misel »naprednih dejavnikov postala vladajoča duhovna moč«³⁴ tudi na tem področju? Državno nadzorstvo še vedno ohranja svoja področja gospodovanja in sile. S tem prihaja v socialističnem samoupravnem — samoupravljanju in demokratizaciji tem bolj v nasprotju, čim bolj gre za dejanski pluralizem samoupravnih interesov. Tudi zato je v samoupravnem nadzorovanju pričakovati ustvarjalnost in več odprtega razmišljanja ter razpravljanja o »državnem nadzorstvu«, ki je še dokaj »tabu« in predvsem torišče tistih, ki ga oblikujejo. Politične sile družbe so dokaj bolj odprte in več razmišljajo same o sebi kot nadzorstvo, ki jim služi, čeprav je »ideologija glavni dejavnik v družbenem nadzorstvu«. ³⁵

Sklep

Sestavek se ukvarja le z nekaterimi vprašanji samoupravnosti v nadzorstvu. Med najpomembnejšimi so nedvomno: kako v samoupravnosti pri nadzorstvu in dejavnostih, ki so z njim povezane, doseči boljše uspehe, kakor pa jih dosega država s silo? Kako državnost in samoupravnost v nadzorstvu in preprečevanju medsebojno povezovati in dopolnjevati, da samoupravnost prav na tem področju ne bo preveč pod vplivom države, marveč predvsem narobe? Kako samoupravnosti (če bo kje prevzemala naloge, ki jih polagoma prepušča država) nadomestiti ozlroma, bolje rečeno, pripraviti sredstva za učinkovitost. Že na IV. plenumu CK ZKJ je bilo ugotovljeno, da je treba (državno) nadzorstvo začeti prilagajati nastalim spremembam v družbi. To se je v zadnjih letih res začelo dogajati, toda predvsem na področju, ki jih država ni opravljala s kako posebno vneto. Prav zato se postavlja vprašanje, ali podružbljanje nadzorstva spet ne zaostaja v primerjavi z drugimi dejavnostmi, ki v čedalje večjem obsegu prihajajo v roke delovnih ljudi. Ne nazadnje pa gre tudi za to, da bi obravnavali ne samo, kaj naj glede nadzorstvenih in poboljševalnih nalog pre-

³³ Plehanov v navedbi Pavičević, s. 60.

³⁴ Glej tudi Korač, s. 238.

³⁵ Glej tudi Scott/Scott, s. 159.

³² Petrović, s. 153.

puštimo samoupravnosti, marveč tudi, kako naj to potem uresničujemo, da razmišljanje in pisanje o tem ne bo deklaracija, politično geslo in podobno, marveč predvsem samoupravna dejanskost, ki jo samoupravljanje sprejema kot sestavino delovanja in pogoj za svoj obstoj.

Vse kaže, da je ustvarjanje ustreznih spodbud, navad in morale v tem smislu ključno vprašanje, ki naj bi prišlo v zavest ljudi. Da je tako, kažejo vsa prizadevanja (družbeno) političnih organizacij v zadnjih letih, te se nenehno trudijo dosežati spremembe v naši zavesti. Toda verjetno še preveč živimo po starem in zato tudi nadzorstvo pojmuje kot nekaj zunaj sebe in nad seboj, namesto da bi ga sprejemali kot nekaj, kar je za nas in del nas samih. Človeško zgodovino in usodo odklonosti je tisočletja uravnavala predvsem država ali kaka druga nad ljudmi čuječa moč s sredstvi, ki jih je oblikovala in uporabljala od nekdanj, in tega izročila res ni mogoče preseči v nekaj desetletjih. Preveč bi bilo zahtevati od ljudi, da bi tako zaupali svojemu nadzorstvu in svoji moči in sicer nad izpadi, ko pa jih je doslej v državnem imenu obravnaval — obvladoval neki drug, posebej postavljen ter pristojen organ, katerega izigravanje se navadno ne šteje za napad na nas same, marveč narobe — celo povzroča zadovoljstvo, pritrjevanje, pomoč, razumevanje itd. Ker pa »mora demokratični in politični sistem organsko izhajati ne samo iz narave proizvodnih odnosov, ampak tudi iz razmerja med socialističnimi družbenimi silami in silami, ki nasprotujejo socializmu in socialističnemu samoupravljanju«,³⁶ je treba v nadzorstvu (pri organizacijah za spreminjanje vedenja in tudi pri dejavnostih za sankcioniranje vedenja) upoštevati tako notranjo kot zunanjo varnost družbeno-politične ureditve in vsega, kar iz nje izhaja.

Samoupravnost v nadzorstvu je torej odvisna predvsem od občutka varnosti. Vedenje in nadzorstvo nad njim zadevata varnost, ki ju ne kaže vrednotiti čustveno, marveč ju moramo tako kot »funkcioniranje institucij našega političnega sistema podvreči novi kritični analizi in oceni«³⁷ in ju oplajati z prvinami spoznanj civilizacije.

Državni mehanizmi (diktature proletariata) s svojimi prisilnimi sredstvi varujejo življenjske interese politične ureditve in zagotavljajo delo-

vanje pomembnih razrednih institucij. Zato **samoupravnost v nadzorstvu** nad vedenjem le počasi pridobiva veljavo in se, vsaj za zdaj, kaže kot dopolnilo tam, kjer država ne uporablja več svojih moči, ker jih mora uravnavati tja, kjer je nevarnost večja in potreba po sili hujša, to je tja, kjer gre še za zapovedovanje in podrejanje, medtem ko gre pri samoupravnem nadzorstvu predvsem za preprečevanje ali za nadzorovanje in spreminjanje vedenja na področjih, ki se že urejajo brez države. Zato ne kaže pričakovati skorajšnjega konca dvojnosti državnega in samoupravnega v nadzorstvu.

Rokopis končan 29. novembra 1977

LITERATURA:

1. Akers, Ronald in Hawkins, Richard: **Law and Control in Society**, 1975, 383 s.
2. Goričar, Jože: Med državnostjo in samoupravnostjo, **Naši razgledi**, XIX, št. 23 (454), 11. december 1970, s. 639 in 690.
3. Goričar, Jože: Samoupravnost in (ali) državnost, **Teorija in praksa**, 8, 1971, 3, s. 403—409.
4. Coser, Lewis: **Continuities in the Study of Social Conflict**, 1968. 272 s.
5. **Četrto plenem ZKJ**, Komunist, Ljubljana 1966, 63 s.
6. **Deseti kongres ZKJ — Dokumenti**, Ljubljana 1974, 646 s.
7. Družbena samozaščita v krajevni skupnosti, Mala knjižnica družbene samozaščite, Ljubljana, 32 s.
8. Družbena samozaščita v temeljni organizaciji združenega dela, Mala knjižnica družbene samozaščite, Ljubljana, 27 s.
9. Djordjević, Jovan: Čovek u samoupravnom društvu, Beograd 1975, 23 s.
10. Djordjević, Jovan: **O samoupravnom i odgovornom društvu**, Beograd, 1971, 536 s.
11. Djordjević, Jovan: **Politički sistem**, Beograd 1967, 1049 s.
12. Djordjević, Jovan: Prilog teoriji avantgarde, **Pregled**, LXV, 3, s. 405—429.
13. *Drašković, Dragomir: Uloga društveno političkih organizacija u društvenoj samozaštiti, 10 s.
14. Finifter, Ada: **Alienation and Social System**, 1972, 367 s.
15. Georgievski, Mihajlo: Bezbednost kroz dokumente Desetog kongresa Saveza komunista Jugoslavije, **Bezbednost**, 16, 1974, 6, s. 312—316.
16. Henkel, Heinrich: Ideologie und Recht, **Recht und Staat**, 425/426 (September), 36 s.
17. Idejni in politični temelji organizacije in uresničevanja družbene samozaščite (13. seja predsedstva CK ZKJ), Komunist 1975, 59 s.
18. Israel, Joachim/Tajfel, Henri: **The Context of Social Psychology**, London 1972, 438 s.
19. Kardelj, Edvard: Samoupravljanje — ena izmed zakonitosti v razvoju socializma, **Teorija in praksa**, 12, 1975, 10, s. 947—954.

³⁶ Kardelj: Smeri razvoja..., s. 142.

³⁷ Kardelj: Iz seje predsedstva CK ZKJ dne 13. 6. 1977, Delo 14. 7. 1977, s. 4.

20. Kardelj, Edvard: **Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja**, ČZP Komunist, Ljubljana 1977, 22 s.
21. Korač, Veljko: **Marksovo shvatanje čoveka, istorije i društva**, Beograd 1975 (druga izdaja), 356 s.
22. Krepitev idejno politične vloge ZK (Razprava različnih avtorjev), **Teorija in praksa**, 12, 1975, 3, 259—284.
23. Maravall, J. M.: Subjective conditions and revolutionary conflict: some remarks, **British Journal of Sociology**, 27, 1976, 1, s. 21—35.
24. *Milanović, Vladimir: Politička, pravna i moralna svest gradjana kao faktor društvene samozaštite, 12 s.
25. Mrmak, Ilija: Dialektika odnosov med družbeno moralnimi vrednotami delavskega razreda in njegovo revolucionarno avantgardo, **Teorija in praksa**, 14, 1977, 5-6, s. 508—533.
26. Muhić, Faud: Skica reforme ZKJ pred X. kongresom, 26 **Teorija in praksa**, 11, 1974, 1-2, s. 63—72.
27. **Osnovi nauke o društvu**, uredil M. Pečujlić, Beograd 1963, 603 s.
28. Pašić, Najdan: Savez komunista i druge društveno političke organizacije u sistemu samoupravne socialističke demokratije, Beograd, 22 s.
29. Pašić, Najdan: **Savremena država** (druga izdaja), 1976, Beograd, 311 s.
30. Pavićević, Radovan: **Država i politika**, Beograd 1974, 199 s.
31. Pavićević, Vuko: Temeljna načela socialistične morale, **Teorija in praksa**, 11, 1974, 4, s. 407—426.
32. Perović, Mirko: Pravna svest i društvena samozaštita, 9 s.
33. Petrović, Milivoje: Moral i socializam u jugoslovenskoj filozofiji, **Gledišta**, 15, 1973, 2, s. 133—158.
34. **Program ZKJ**, ČZP Komunist, Ljubljana 1975, 228 s.
35. Radković, Radoslav: **Marksističko shvatanje društva**, Beograd 1973, 79 s.
36. Rot, Nikola: **Socijalna psihologija**, Beograd 1972 (druga izdaja) 333 s.
37. Scott, J. P. Scott, S. F.: **Social Control and Social Change**, 1971, 237 s.
38. **Sedmi kongres ZKS, Stališča in sklepi**, ČZP Komunist, 1977, 151 s.
39. *Simović, Vojislav: Društvena samozaštita i društveno politički sistem Jugoslavije, 12 s.
40. Sklepi 44. seje Predsedstva CK ZKJ, **Komunist**, 12. 11. 1973, s. 15.
41. Sorokin, Boris: **Osnove socijalne psihologije**, Zagreb 1970, 209 s.
42. Stanić, Gojko: Razredna osnova revolucionarne avantgarde v samoupravnom socializmu, **Teorija in praksa**, 14, 1977, 5—6, s. 508—533.
43. Stepanov, S.: Partijnaja zaboda o npravstvennom i pravovom vospitani, **Socialističeskaja zakonost**, 1976, 5, s. 15—18.
44. *Tomić, Stojan: Politička i samoupravna zaštita i samozaštita osnovnih vrednosti samoupravnog socializma, 22 s.
45. Troha, Zdravko: **Oris družbenopolitičnih organizacij**, Ljubljana 1976, 35 s.
46. **Ustava Socialistične Federativne Republike Jugoslavije**, Uradni list, Beograd 1977, 188 s.

* Referati s posvetovanja o družbeni samozaštiti, Beograd, 13.—14. 1. 1976.

UDC 301.173.7:331.152.2

The Selfmanagement and the State Functions in Control

Pečar, dr. Janez, Scientific counselor, Institute of Criminology, Ljubljana

The development of the Yugoslav society is posing the question of what will be the functions of the selfmanagement and the state in the system of »social control«. This holds true especially since deviance and control have always been and will be primarily socio-political questions.

Selfmanagement enables formation and development of different forms of control, but theoretical stand-points are only too often a vision of the future which present has difficulty to follow. The formal social control is still the most important control role of the state which does not lose its importance in spite of broadening and deepening of selfmanagement. Therefore the control system is characterized by a certain dichotomy maintaining selfmanagement and state functions with all their characteristics and where the state is giving over some field of its activity to selfmanagement authorities gradually only, e. g. in the period preceding the offence.

Although the »state« still takes care of the »selfmanagement« in control the process of de-alienation

of control and prevention of deviance as socialized activity of control agencies are gradually developing. By politicizing the prevention, control is no longer a means only but also a value. Socialization of »social selfprotection« enables democratization in control especially by introducing laymen into control activities. But in this respects, it will be necessary to formulate the most important aims, contents and philosophy of selfmanagement control. It will be necessary also to prevent emergence of possible forms of represiveness, revengefulness, domination, manipulation and the similar which could be connected with laymen — at least at the beginning.

Selfmanagement control requires inventiveness and new means in changing behaviour. Therefore, it will be necessary to look for new institutional forms, new theoretical stand-points and new practical solutions also in order to achieve the »dying off« the state control (as far as the society security allows it) faster.